

Posudek diplomové práce Kateřiny Kubelkové „Dennettova kritika kválií“

Diplomová práce Kateřiny Kubelkové se věnuje specifickému tématu ze současné filosofie mysli, problematice kválií, a to v zaměření na kritiku, které bylo toto téma podrobeno ze strany Daniela Dennetta. Práce je pozoruhodná svým zacílením na jeden konkrétní problém a návazným, skoro až didaktickým, rozkladem souvisejících témat, k nimž patří především užití myšlenkových experimentů ve filosofické argumentaci a jejich kritika.

Členění práce zahrnuje rámcovou expozici problému, Dennettovu kritiku kválií a pozdější revize a popis Dennetova vlastního postoje k otázce fenomenálního vědomí a jeho subjektivity. Oceňuji snahu autorky o neustálou identifikaci slabých míst v argumentaci diskutujících stran, tj. zastánců kválií na jedné straně a jejich kritiků, především tedy Dennetta, na straně druhé, a také o průběžná shrnutí dosavadní diskuse. Tuto snahu hodnotím jednoznačně jako velmi zdařilou. Práce je nadto kultivovaně napsána a přehledně členěna. Občasných stylistických či gramatických podivností je pomálu (viz. např. s. 65: „Ale tento list je svárlivý“) a nemají žádný vliv na pozitivní vyznění práce.

Za zvláště cenný přínos práce považuji celou expozici myšlenkových experimentů, jak jsou v moderní filosofii mysli běžné, včetně uvádění konkrétních příkladů a jejich diskuse, která je navázána především na Dennettův význačný postoj k nim. Právě zmíněná význačnost Dennettova postoje k významu myšlenkového experimentu činí celkový problém netriviální a velmi delikátní, zejména proto, že Dennett sám myšlenkových experimentů využívá, nezřídka k tomu, aby jiné myšlenkových experimenty vyvrátil. Tuto okolnost autorka průběžně a velmi citlivě řeší.

Vícevrstevnatost debaty a nutnost pečlivého rozlišení protichůdných postojů, nezřídka v díle jednoho autora, má ovšem za důsledek, i když ne nutně negativní, že se práce ve výsledku omezuje na jakousi interní, relativní kritiku užitých rozlišení, ať už je to sám pojem myšlenkového experimentu, nebo pojem vědomí či subjektivity jako takové. To je věcně i formálně v pořádku a odpovídá to i charakteru diplomové práce. Čtenáře, který nesdílí rámec uvedené diskuse, to ale může vést k jistému intelektuálnímu diskomfortu ohledně některých míst či tvrzení práce. Pro ilustraci uvedu některá z nich. Beru je ale spíše jako podněty k diskusi v rámci obhajoby nežli přímou kritiku či identifikaci nedostatků posuzované práce:

(1) Na s. 27 autorka rozebírá příklad chybějícího odstínu modré, u něhož byl údajně Hume nucen uznat, že člověk, jenž by měl zkušenost se všemi odstíny modré barvy kromě jednoho jediného, byl by schopný utvořit si ideu tohoto chybějícího odstínu modré, aniž by s ním musel mít bezprostřední zkušenost. Z uvedeného textu ale není jasné (tedy alespoň ne mně) ani proč tomu tak je, ani proč se, jak je řečeno dále, Dennett domnívá, že chybějící odstín podryvá naši důvěru ve zmíněnou intuici, ani proč autorka s Dennettem nesouhlasí.

(2) Autorka uvádí, (s. 49) že se Dennett ve věci kválií odvolával na Wittgensteina jako svého hrdinu, a to konkrétně ve vztahu k argumentu s broukem v krabici. To dává v rámci celé diskuse samozřejmě smysl, ve výsledku ji to ale dále komplikuje, protože se nezdá, že by chtěl Wittgenstein zastávat jakoukoli z popsaných pozic, např. redukovat vlastní vědomí čistě na fyzikalistický popis nebo na popis z pozice třetí osoby (Dennettova heterofenomenologie, viz s. 70). Autorka netvrdí přirozeně nic, co by bylo s tímto tvrzením v rozporu, ale celá diskuse tím dostává v kontextu těchto otázek jakýsi velmi omezený smysl, neboť je přístupná pouze stranám popsaného sporu a ne dalším účastníkům. Totéž se týká vlastně i pasáží věnovaných verifikacionismu (s. 50).

(3) Užití myšlenkových experimentů je velmi přesvědčivě traktováno jako problematické, jak na základě Dennettových vlastních postřehů, tak autorčiných samostatných úvah. Opět se je ale třeba ptát, zda tyto úvahy nezůstaly v polovině cesty a není zapotřebí jejich mnohem radikálnější kritika. Konstatuji-li totiž, že se v experimentech z myslitelného usuzuje na možné, měl bych si, zdá se mi, položit i otázku, co má tvrzení „možnosti“ vlastně za význam a konsekvence. To, zdá se mi, ale nečiní ani Dennett, ani autorka. Rovněž Dennettovo tvrzení, že myšlenkové experimenty je možno použít nanejvýš jako jakési „pumpy na intuice“, nás staví před otázku, co jsou to vlastně „intuice“ a jakou roli mohou mít ve filosofickém zkoumání. Přičemž tato otázka není o nic lehčí než otázka, jakou roli v nich hrají myšlenkové experimenty.

Poznámka pod čarou: Byl to právě Wittgenstein, kdo označil odkazy na intuice za výmluvy z nedostatku lepších argumentů a ve svém polemickém způsobu filosofování systematicky upozorňoval, že mnoho filosofických tvrzení (což se týká i vybraných problémů kartezianismu, jako je primát první osoby) zapomíná, že jejich zdánlivě zřejmé a jednoduché předpoklady ve skutečnosti už předpokládají celou scénu (např. všepochybující subjekt předpokládá, že slova, jimiž si pochybnosti klade, znamenají to, co znamenají, čímž už dostává celý svět). Přijmeme-li toto, pak uvedené myšlenkové experimenty není nutné složitě analyzovat, ale na základě předpokladů jako že má ten či onen subjekt k dispozici veškeré fyzikální informace ohledně barev apod. přímo identifikovat jako nesmyslné.

(4) V rámci celé diskuse mi bez dalších upřesnění přijde suspektní autorčino tvrzení „Měla jsem bezprostřední přístup k prožitku pití kávy“? Co zde znamená „bezprostřední“ a jak se toto okamžité pití kávy ve své bezprostřednosti liší od vzpomínek na kávu předloňskou?

(5) Výsledný diskomfort se týká pojmu fenomenálního vědomí či subjektivity vůbec konfrontovaného s pokusy o jejich vědeckou redukci. Otázka existence kválie je dosti specifickým tématem, které zdaleka nerozděluje myslitele na zastánce vědomí jako svébytné epistemologické kategorie a na ty, kteří ho chtějí eliminovat ve prospěch fyzikalistických či behaviorálních popisů. To ukazuje např. celá diskuse týkající se vtělené mysli, od amerického pragmatismu přes Wittgensteina po současnost, v níž jde především o důraz na širší pojetí subjektivity a vědomí, byť třeba v nějaké sociálně či pragmaticky moderované formě, a to jako podmínky možnosti nějakého poznání či zkušenosti.

Na tomto pozadí mohou popsaná dilemata a zdánlivě přísně logicky vedené diskuse působit jako prázdné a popsané pozice některých autorů jako názorová papier-mâché: Co znamená např. tvrdit, jsou Dennettovy názory ohledně kválie radikální, neboť popírají, že by existovaly fenomenální stránky vědomí? (s. 66) A jak rozumět futuristickému výroku, že hledání spojení mezi subjektivními prožitky a neurofyzilogickým procesy pokročilo již tak daleko, že se již nezdá beznadějně, že v budoucnosti vznik fenomenálního vědomí vysvětlíme. (s. 80) Jsou např. tyto výroky smysluplné jen proto, že tvrdí něco bezrozporného, nebo artikulují nějakou širěji hajitelnou filosofickou pozici?

□

Práce plně vyhověla požadavkům na práci tohoto typu kladeným. Proto ji navrhuji hodnotit jako **výbornou** a doporučuji ji tímto k obhajobě.

V Praze dne 13. června 2016

Doc. PhDr. Vojtěch Kolman, PhD.